

vávání znalostí; hlavní cíl spatřovala ve zvládnutí předchozích vědomostí a shromážděného materiálu. I když toto období nebylo dobou převratných objevů a teorií, přesto lze ještě pozorovat určitý rozvoj zejména pokud jde o právní vědu, historii, filozofii (Michaél Psellos) i v oblasti lékařství a přírodovědy.

Mnohonárodnostní charakter Byzantské říše s osobitým způsobem života jednotlivých etnických složek si vyžádal i zvláštní autorův přístup k práci. Pomíjeje zvláštnosti jednotlivých národností, které byly postupně překrývány přijímáním charakteristických prvků řecko-římské christianizované kultury, podává autor globální obraz života Rhómajů jakožto obyvatel jedné říše.

Mezi množstvím prací, které se zabývají politickou a sociální strukturou Byzance, je kniha G. G. Litavrina jednou z mála, která komplexně zachycuje všechny stránky života obyvatel této říše. Pozornosti si zasluhuje zejména poměrně bohatá faktografická základna a značný počet uvedených příkladů. Některými zpracovávanými prvky (oslav y svátků, oděv, zařízení domu aj.) práce zabíhá do oblasti etnografie. Rozbor a popis života, který autor podává, prozrazuje, že je velmi hluboce zainteresován v problematice sociálních a politických poměrů Byzance v 9.–12. stol. V mnoha směrech vycházel autor ze své edice díla významného byzantského vojevůdce 11. stol. Kekaumena. V jeho spise vydaném v roce 1972 mohl autor čerpat velkou část údajů pro svůj popis života v Byzanci. Je možno jen uvítat, že výsledky jeho výzkumů se dostávají do rukou nejen užší vědecké obci, ale v přístupné formě, jakou je psána tato kniha, také širšímu okruhu čtenářů, kteří se zajímají o dějiny Byzance.

L. Havlíková

A. Armbruster, *Romanitatea Românilor. Istoria unei idei*. Editura Academiei Republicii socialiste România, București 1972.

Románský původ Rumunů byl již dávno nad jakoukoli pochybnost prokázán a přestal být předmětem vědeckých a politických sporů. Zájem těch, kteří mu věnují svou pozornost, se tedy zaměřuje spíše na roli, kterou myšlenka románského původu sehrála v různých obdobích boje Rumunů za národní jednotu a nezávislost, na zkoumání příčin, které v minulosti někdy vedly k odmítání této myšlenky, nebo na jiné dílčí aspekty tohoto problému. Armbrusterova kniha je komplexním pohledem na vývoj myšlenky románského původu Rumunů od doby, kdy Rumuni existují jako samostatná etnická skupina, tj. zhruba od 10. stol. až do 18. stol.

První zmínky o východních Románech jsou v byzantských kronikách 10. stol. Většinou jsou označovány jménem *Vlah*, *Valah*, *Voloh*, tedy jménem, kterým jejich slovanští sousedé označovali – stejně jako Germáni – všechny románské národy. Později došlo ve většině slovanských jazyků, jakož i v maďarštině, k morfologickému rozlišení jména rumunských Románů (Valaši) od jiných Románů (Vlaši). V této době lze považovat etnogenezi východních Románů za dovršenou a proces asimilace Slovanů Rumun na sever od Dunaje a Rumunů Slovy na jih od Dunaje za značně pokročilý. V obklíčení jinými etnickými skupinami, hlavně pak Slovy a Maďary, si východní Románi udrželi velmi silné vědomí své románskosti, což se mj. výrazně projevovalo v tom, jak se sami nazývali (Románi, Rumáni). Již první zprávy o Rumunech ostatně vesměs svědčí o vědomí etnické kontinuity s římskou Dácií, což mj. dokazuje i označování panonských nížin jako „*pascua Romanorum*“. Politicky pak východní Románi vystupují v tomto prvním období své etnické existence v rámci tzv. bulharsko-valašského carství.

Začátek dalšího období ve vývoji myšlenky románskosti spadá do 14. stol., tj. do období vzniku samostatných rumunských knížectví: valašského (Țara Românească) a moldavského. V tomto období dochází k prohloubení znalostí o románském původu Rumunů, a to hlavně díky zájmu některých italských humanistů, kteří přetrvání, kontinuitu románského žilvu v dunajském prostoru dokládali argumenty nejen historickými, ale též filologickými. Zájem tehdejší vědecké veřejnosti byl k problematice východních Románů poután jednak tureckým nebezpečím, jednak maďarsko-polskou rivalitou ve věci ovládnutí Moldavska.

V 16. stol. se myšlenka románskosti Rumunů stává nástrojem protitureckého boje, tj. součástí soudobé politické ideologie: je kladen důraz na příslušnost antické Dacie k římskému impériu. V této době, kdy rumunská knížata neustále – a často vítězně –

válci s Turky, dochází k prvním projevům národně jazykového uvědomění (první rumunské texty, knižtisk) a vědomí sounáležitosti Rumunů žijících ve třech různých politických útvarech, tj. v Moldavsku, ve Valašsku a v Transilvánií. Mihai Viteazul na přelomu 16. a 17. stol. na krátkou dobu tyto tři útvary politicky sjednotil a realizoval tak politickou jednotu národa, jednotného jazykem, ortodoxním náboženstvím — pravoslaviím, obyčejí a dějinným vývojem.

Velmi důležitým obdobím ve vývoji myšlenky románskosti Rumunů je 17. stol., kdy je rozvíjena jednak v díle rumunských kronikářů, jednak v transilvánsko-saské historiografii. Tato historiografie, která ostrůvky Sasů uprostřed románského osídlení prezentuje jako pozůstatky předřímského osídlení dáckého, pracuje s teorií románského původu Rumunů jako se samozřejmou daností. V rumunských kronikách této doby pak poprvé dochází ke sloučení autochtonního povědomí románskosti a výsledky bádání zahraničních humanistů, čímž se myšlenka o vznešeném původu rumunského národa poprvé dostává solidnějšího vědeckého základu.

V 18. stol. je vývoj myšlenky románskosti Rumunů poznamenán hlavně bojem transilvánských Rumunů o sociální a politickou svobodu. Ideologové tohoto boje (I. Mícu) učinili z myšlenky románskosti nástroj politického boje. Dokazujíce kontinuitu románského osídlení na území bývalé římské provincie Dácie, potírali zároveň různé mylné tendenční teorie (o úplné evakuaci římských kolonistů za císaře Aureliána a o novém obsazení bývalého dáckého území v době pozdního středověku románskými kolonisty příšlymi z krajů na jih od Dunaje: o tom, že Rumuni jsou potomky zločinných živel, které Římané vyhostili za hranice impéria, atd.), kvetoucí hlavně v maďarském prostředí a sledující rovněž politické cíle.

Pevné, historickými a filologickými argumenty fundované přesvědčení o románském původu Rumunů se stalo pevnou součástí ideologické výzbroje, se kterou rumunský lid šel do rozhodujících bojů za vybudování jednotného národního státu od r. 1821 až do r. 1918.

Tento vývoj myšlenky románskosti je v knize velmi přesvědčivě prokázán na základě zvládnutí velmi bohaté literatury, která o tomto problému existuje, rozbořením citací nejdůležitějších pasáží ze základních pramenů a přesvědčivými úvahami autorovými. Ten písemné doklady o studovaném problému roztrídil do několika proudů, mezi nimiž rozeznává zejména: rumunskou autochtonní tradici, vyplývající ze silného povědomí etnické svéráznosti, dané nejen domácím i cizím jménem etnika, ale též vlastními jmény osobními i místními, jakož i pověstmi a tradicemi rozšířenými po celém dákorománském území. Tato tradice dochází svého nejpracovanějšího tvaru v dílech rumunských kronikářů, kteří ji ovšem oplodnili vědeckou argumentací.

Z cizích, nerumunských zdrojů úvah o problematice původu Rumunů je podle autora nejdůležitější tzv. saská tradice, jejíž nositelé, velmi dobře znalí jazyka, života i obyčejů svých rumunských sousedů a poučení knižní vzdělaností, od samého začátku se velmi pozitivně podíleli na propracovávání a prosazování myšlenky románského původu Rumunů. Jinak je tomu s jinými sousedy Rumunů: Maďarí měli k této myšlence vesměs záporný postoj, což je pochopitelné, přihlédneme-li k tomu, že v době pozdního středověku představovala rumunská knížectví překážku pro expanzi maďarského státu na jihovýchodě Evropy a v pozdější době že svou přitažlivostí silně působila na transilvánské Rumuny a byla nebezpečím pro maďarskou nadvládu v Sedmíhradsku. Pokud jde o Slováky, jejichž soužití s Rumuny bylo trvalejší a rozsáhlejší, ti k rozvoji myšlenky románskosti Rumunů přispěli jen nepatrně, a to vlastně jen zprostředkováním názvu *Vlach* — *Valach* na označení Rumunů. Slovanské prameny se o románském původu Rumunů zmiňují dosti zřídka, což je zřejmě do značné míry způsobeno náboženskými faktory: pravoslavní Slované jen s nechutí připomínají románský původ pravoslavných Rumunů, protože tento fakt jim připadá jako voda na mlýn katolické propagandy papežské. Teprve v 16. stol. vzniká v polském prostředí (u Joachima Bielského) již zmíněná teorie o tom, že románskými prapředky Rumunů jsou zločinné živly vypovězené z Říma, a to v souvislosti s polským úsilím o ovládnutí Moldavska. Pokud jde o byzantské prameny, které, jak jsme viděli, jsou v nejstarších dobách velmi hojné a myšlenka románského původu Rumunů velmi příznivě, konstatujeme v nich náhlý zlom v době, kdy na úkor Byzance vzniká bulharsko-valašský stát: od té doby jsou zmínky o „vznešeném“ původu Rumunů v byzantských pramenech vzácné. Politickopropagandistické pozadí má i císařsko-papežská tradice románského původu Rumunů. Tato tradice, vycházející z názoru, že katolická církev a svatá říše římská jsou dědici římského impéria, našla v románskosti obyvatelstva bývalé

fimské Dácie vítaný argument pro duchovní i politickou expanzi na jihovýchodě Evropy.

Armbrusterova kniha je tedy přehledným a zasvěceným zpracováním problematiky, která byla ústředním předmětem zájmu celých generací jazykovečků a historiků a která má klíčové postavení v rumunských národních dějinách. Její četba je poučná nejen pro každého, kdo se zajímá o dějiny, jazyk a kulturu Rumunska, nýbrž též pro ty, kdož se věnují obecně otázkám nacionalismu a vývoje vědeckého myšlení.

R. Ostrá

Richard Pražák, *Slovenské dějiny v období feudalismu (od počátku do r. 1848)*. Brno 1974, 153 stran.

Příručky z oboru slovenských dějin nepatří v české historické tvorbě k nejpčetněji zastoupeným. Oficiální teorie čechoslovakismu na jedné a nerozvinutost vlastní slovenské historické vědy na druhé straně překážely po dlouhou dobu českým historikům v systematickém studiu a uceleném výkladu dějin slovenského národa. Z úhlu pohledu buržoazního dějepisceví se ostatně i sám předmět samostatných slovenských dějin jevil jako problematický, zanikal ve spleti složitých vztahů: teritorium — etnikum — stát. Marxistické chápání dějin pomohlo tyto překážky odstranit a umožnilo předmět slovenských dějin relativně přesně vymezit, čeští historikové však dodnes zůstávají jejich studiu a výkladu dost dlužni, spoléhající přitom zejména na dostupnost výsledků práce svých slovenských kolegů.

Slovenské dějiny v období feudalismu z pera Richarda Pražáka jsou jedním z ojedinělých pokusů české historiografie o celistvé zobrazení této vývojové fáze slovenského národa a pomáhají tak zaplnit mezeru v literatuře učebnicového charakteru. Jejich úkolem je poskytnout především studentům historie a literární historie nezbytné minimum základních poznatků, nemohou a nechťejí být náhražkou existujících podrobných syntéz (Dejiny Slovenska I. Od nejstarších čias do roku 1848, Bratislava 1961; Slovensko. Dejiny, Bratislava 1971; Ján Tíbenský, Slovenské dejiny slovom i obrazom I, Bratislava 1973). Opírají se o účtvhodný okruh monografií, studií a článků, a to jak slovenských, tak také maďarských historiků, o vlastní bohatý autorův výzkum v oblasti rozvoje slovenského společenského myšlení a literární tvorby v 18. a 19. stol. a v neposlední řadě též o jeho zkušenosti z vysokoškolské výuky. Kromě vlastní textu obsahují Pražákova skripta ještě zevrubnou a velice cennou bibliografii a užitečny adresář nejvýznamnějších slovenských archívů.

Celé feudální údobí slovenských dějin rozčlenil autor do čtyř základních chronologických úseků: raný feudalismus (do pol. 13. stol.), rozvinutý feudalismus (od pol. 13. stol. do r. 1526), znovuupevnění feudalismu (od r. 1526 do r. 1711) a rozklad feudální společnosti (od r. 1711 do r. 1848). Toto periodizační schéma respektuje periodizační soustavu vypracovanou a užívanou slovenskými historiky, o vhodnosti užitých mezníků nelze pochybovat, pouze zařazení období let 1711—1781 (str. 73—90) do epochy rozkladu feudalismu může vyvolávat námitky. Proces obnovy narušené ekonomiky probíhal na Slovensku po uzavření szatmárského míru, jak ostatně autor sám ukazuje, na ryze feudální základně a ani ve společenské struktuře nenalzáme žádné stopy jejího rozkladu. Pokud jde o rok 1781, není slovenskými historiky považován za významný předěl v dějinách slovenského národa. Počátek epochy rozkladu feudalismu a přechodu ke kapitalismu spatřují až v 90. letech 18. století.

Raně feudálnímu období mohl autor s ohledem na omezený rozsah práce věnovat jen malou pozornost, proto se soustředil na několik základních historických procesů a jeví: postup osídlení území Slovenska slovenským obyvatelstvem, formování předpokladů pro vznik prvního státního útvaru, vývoj Velkomoravské říše, podmanění Slovenska Maďary a vznik raně feudálního uherského státu. Je škoda, že vzhledem k časovému vymezení obsahu skript nemohla být zachycena kontinuita osídlení slovenského teritoria.

Z období rozvinutého feudalismu soustřeďuje na sebe pozornost proces vnitřní a vnější kolonizace, vznik a rozvoj měst, překonávání feudální anarchie v Uhrách a její přeměna ve stavovskou monarchii, ohlas husitství, upevnění stavovské monarchie za Matyáše a úpadek ústřední panovnické moci za Jagellonců. Podrobněji roze-